

človeka a koniec koncov od transcendentného mimoludského činiteľa.

Pri čítaní Nového práce o Masarykovi sa vynárajú rôzne otázky a podnety. V prvom rade je to otázka teoretickej a metodologickej úrovne knihy. Myslím, že tu treba objektívne konštatovať filozofickú schopnosť a náročnosť autora. Systematickosť, jasnosť a vecnosť výkladu, bystrosť analýz a nepredpojatý prístup k Masarykovej filozofii vzbudzuje dôveru aj k objektívnosti jej hodnotenia, i keď v jednotlivostiach možno s Novým nesúhlasiť a polemizovať. No je tu ešte problém, či pri všetkej vedeckej poctivosti Nového i jeho nezaujatosti a nedogmatickosti je to posledné slovo o Ma-

sarykovi. Či ide úplne a bez zvyšku o filozofiu reakčnú, nepriateľskú teoretickému myslieniu a spoločenskému pokroku, alebo parciálne aspekty možno hodnotiť aj trochu diferencovanejšie? Či takéto „globálne“ hodnotenie nie je ešte zvyškom zjednodušeného chápania „filozofie tzv. úpadku“, ako sa to vžilo v období dogmatizmu? A konečne je tu i problém, či Masarykova a buržoázna filozofia života a človeka vôbec sa dá teoreticky „vybaviť“ s dobrým vedomím prevahy, že marxizmus, marxistická filozofia tak, ako sa pestovala v pomarxovskom období, postavila oproti nim naozaj komplexný obraz o človeku a o všetkých jeho stránkach.

E. Városová

PRVÁ SYNTETICKÁ PRÁCA O OBRODENECKEJ FILOZOFII

Knihou dr. Eleny Városovej *Slovenské obrodenecké myslenie*, ktorá vyšla vlni vo Vydavateľstve SAV, dostáva sa našej verejnosti po prvý raz syntetické dielo o filozofických základoch tohto najvýznamnejšieho hnutia v dejinách slovenského národa v 19. storočí.

O slovenskom národnom obrodení a osobitne o obrodeneckom myslení bolo už publikované značné množstvo kníh a štúdií. Napospol to však boli buď iba mysliteľské profily jednotlivých jeho predstaviteľov, alebo iba čiastkové analýzy niektorých aspektov obrodeneckej ideológie. Práca E. Városovej, ako v úvode píše sama autorka, kladie si však za cieľ „načrtnúť základné ideové problémy slovenského národného obrodzenia na pozadí celkového súvékeho európskeho myslenia“ (str. 5). Nejde v nej teda iba o nejaké fragmentárne otázky, ale o postihnutie podstaty obrodeneckého myslenia, jeho základných, kľúčových princípov, ktoré nielenže sprostredkujú kontinuitu so súvekou európskou filozofiou, ale okolo ktorých sa v celej svojej šírke a diferencovanosti rozprestiera i domáca ideová problematika národného obrodzenia.

Úloha, ako si ju vytýčila autorka, bola

značne náročná. Vyžadovala si zasvätenú znalosť pomerne veľkého množstva historio-graphického materiálu, dôkladnú oboznámenosť so súvekou i s predchádzajúcou filozofiou i značnú analytickú schopnosť vystihnúť v bohatej mozaike ideí slovenského národného obrodzenia to podstatné a určujúce, schopnosť tvorivo uplatniť historicko-materialistickú metódu.

Autorka splnila túto úlohu príkladne. Cenné pritom je, že sa vyhla nebezpečenstvu, ktoré pri prácach takéhoto druhu obyčajne hrozí — nebezpečenstvu upadnúť do určitej špekulatívnosti a schematizmu. Hoci podáva v práci široké zovšeobecnenia a analyzuje ďalekosiahle súvislosti, jej úvahy znejú presvedčivo, pretože sú podopreté lapidárnymi argumentami a premyslené vybraným materiálom.

Autorka si rozdelila prácu do 7 častí (včítane úvodu a krátkeho záveru).

V úvode (*Vymedzenie problému* — str. 5—17) zdôvodňuje koncepciu práce a pritom súčasne rozvíja niektoré metodologické úvahy. Metodologický prístup, ako ho tu načrtáva a ako ho aj neskôr v práci uplatňuje, vyznačuje sa zrelosťou, uváženým zhodnotením a využitím výsledkov metodo-

logických diskusií, ktoré sa pred niekoľkými rokmi viedli u nás v súvislosti s prípravou *Kapitol z dejín slovenskej filozofie*, ako aj diskusií českých historikov filozofie. Opodstatnené sú najmä jej kritické poznámky proti tzv. teórii vplyvov, ktoré praktizovala najmä buržoázna pozitivistická historiografia, avšak aj proti vulgárnemu ekonomizmu, ktorý sa prejavoval v niektorých marxistických prácach v tom, že pri vysvetľovaní ideologických javov sa úplne zaznávali vonkajšie súvislosti a vplyvy a filozofické myslenie sa mechanicky odvodzovalo z čisto domácich ekonomických a spoločenskotriednych pomerov. Autorka správne hovorí, že „iba v dialektickom spojení oboch týchto aspektov možno pochopiť jednotu a protirečivosť nášho národného obrodzenia na jednej strane s vlastným domácim prostredím... a na druhej strane s výsledkami európskeho myslenia tejto epochy“ (str. 17). A na inom mieste: „Iba tak možno pochopiť, ako sa v jednotlivom a zvláštnom prípade presadzuje všeobecne a typické a ako sa čiastkové opäť začleňuje do širších a celkovejších súvislostí“ (str. 14).

Autorka toto hľadisko dôsledne uplatňuje v celej svojej práci. Prejavilo sa to i v jej kompozícii, a to v tom, že v úvode každej kapitoly, venovanej určitému vymedzenému okruhu problematiky, podáva stručný rozbor riešenia tejto problematiky v dejinách európskej filozofie a poukazuje na súvislosti medzi európskou filozofiou a filozofickým myslením u nás. Práve tak aj analýzy domácich koreňov vzniku a vývoja jednotlivých ideí slovenského národného obrodzenia dopĺňa vhodnými analógiami zo svetovej filozofie.

V prvej kapitole, nadpisanej titulom *Národné obrodzenie a princípy buržoázneho svetonázoru* (str. 18—32), rozoberá Várossová podstatné črty buržoázneho svetonázoru, ktoré sa prejavovali vo všetkých jeho historických podobách a sú príznačné pre ideológiu slovenského národného obrodzenia. Súčasne tu načrtáva historickú genézu programu slovenského národného obrodzenia,

pričom paralelne, avšak vo vzájomnej spätosti odhaľuje jeho domácu tradíciu i jeho návaznosť na tradície európske.

V ďalších kapitolách sa autorka zaoberá niektorými kategóriami, v ktorých sa — podľa nej — najvýraznejšie prejavili charakteristické črty obrodeneckej ideológie. Sú to kategórie teórie a praxe (v kapitole *Úloha filozofie v spoločenskej premene* — str. 33—49), poňatie humanity (v kapitole *Otázka človeka a ľudskosti* — str. 50 až 106), kategórie celku a časti (v kapitole *Vzťah jednotlivca a spoločnosti, národa a ľudstva* — str. 107—149) a nakoniec kategórie negácie a vývinu (v kapitole *Boj nového so starým* — str. 150—206).

Mohlo by sa zdať, že takýto pomerne obmedzený výber kategórií nedá možnosť podať dostatočne plastický a diferencovaný obraz o charaktere ideológie slovenského národného obrodzenia, že je to ochudobnenie bohatej škály jeho ideí. Poňatie výkladu týchto kategórií a obsažnosť textu vyvracia však túto domnienku. Autorka ich totiž nechápe ako úzko filozofické kategórie a nejde jej ani o púhu interpretáciu ich filozofického chápania ideológmi slovenského národného obrodzenia; používa ich ako uzlové body, v ktorých sa logicky skľubuje celý systém ideí slovenského národného obrodzenia, ako prostriedok určitej syntézy pestrého a rôznorodého materiálu. Napríklad v kapitole venovanej otázke vzťahu teórie a praxe sa neobmedzuje len na výklad názorov súdobých ideológov na túto otázku, ale podáva analýzu celého procesu približovania sa teoretického myslenia objektívnym potrebám vývoja spoločnosti, ako ho môžeme sledovať v pokrokovej etape buržoáznej filozofie a ako u nás vyvrcholuje práve v diele štúrovskej generácie, a súčasne analyzuje ohraničenosť buržoáznej praxe a analogicky aj jej zodpovedajúcej teórie. V ďalšej kapitole sa kategória humanity interpretuje v jej najširšom spoločenskoetickom význame a stáva sa takto východiskom umožňujúcim nastoliť celý komplex etickej problematiky (od kritiky náboženstva až po otázky obrody národa), pričom sa čitateľovi pred-

kladá aj živý a výrazný obraz postupného uskutočňovania i deformácie buržoázných etických ideí v dejinách. Podobne aj kategórie celku a častí slúžia autorke ako východisko pre rozbor i takých otázok, ako je otázka chápania vzťahu jednotlivca a spoločnosti, vzťahu národa, slovanstva a celého ľudstva, postavenie slovenského národa v rámci rakúsko-uhorského štátu a pod. Pozoruhodná v tomto smere je posledná kapitola knihy, v ktorej autorka rozoberá kategórie negácie a vývinu v poňatí obrodeneckých ideológov. Citlivé pochopenie Heglovej *Fenomenológie ducha* umožnilo autorke hlboko pochopiť silné i slabé stránky Štúrovho ponímania otázok spoločenského pokroku, v ktorom sa veľmi pozitívne uplatnila idea o dialektickej jednote negácie a kontinuity vývoja, ale súčasne sa pricbojnosť tejto idey otupila tým, že Štúr, podobne ako Hegel, objektívny spoločenský vývin situoval v podstate do sféry „ducha“.

K celkovému hodnoteniu práce E. Várossovej možno povedať, že je to úspešný pokus o syntetický výklad ideológie slovenského národného obrodzenia. Autorka správne postihla podstatné, kľúčové problémy súdobého spoločenského myslenia, a tým, že sa sústredila práve na tieto problémy, podarilo sa jej podať výstižnú charakteristiku tohto obdobia. Cenné v práci je aj to, že sa v nej vhodne dopĺňujú logická a historická metóda výkladu. Práca neinterpretuje ideológiu slovenského národného obrodzenia len v akomsi jej priereze, ale podáva živý obraz jej genézy, jej spoločenských, domáчих i európskych ideových zdrojov i jej celkového vývoja a historickej ohraňovanosti. Prácu E. Várossovej možno teda pokladať za zrejmy prínos vo výskume dejín spoločenského myslenia na Slovensku.

Jednako sa však žiada vysloviť aj niekoľko kritických poznámok.

Predovšetkým sa nám zdá, že autorka nie celkom opodstatnene venovala náležitú pozornosť rozboru sociálno-ekonomických názorov obrodeneckých ideológov. V poslednej kapitole nachádzame síce oso-

bitnú pasáž, venovanú tejto problematike, táto pasáž, hoci obsahuje niektoré veľmi bystré postrehy, pôsobí však skôr ako marginálny dodatok (ako „aplikácia“), a nie ako základná organická súčasť celkového rozboru. Autorka veľmi bystro konštatuje, že „proces, ktorý naši hegelijáni premietli do sublimovanej sféry ducha, bola v podstate na hlavu obrátená zákonitosť spoločenského vývinu“ (str. 191). Tým viac by sa však bolo žiadalo, aby sa v práci rozobral aj mechanizmus tejto „sublimácie“, jej spoločenská podmienenosť, jej reálne sociálne koreláty. Týka sa to nielen napr. Štúrových politických názorov, jeho „bezkonfliktnej reformistickej teórie pokroku“, ktorej sociálnu podstatu autorka výstižne dešifruje, ale aj všeobecnejších princípov jeho svetonázoru, aj tých kategórií, ktoré sú v centre autorkinej pozornosti. Podľa nášho názoru by bolo realizáciu autorkinho zámeru ešte viac prehĺbilo, keby tieto kategórie bola rozobrala nie ako dané, hotové (a potom „aplikované“) princípy, ale keby bola rozobrala i ich genézu, príčiny ich životaschopnosti, formy sprostredkovanosti medzi iba približne adekvátnym postihnutím reality a realitou samotnou. V takomto pláne by potom nadobudli inú funkciu i sociálno-ekonomické náhľady obrodeneckých ideológov: nie iba ako predmet „aplikácie“, ale v určitom zmysle ako východisko rozboru, ako materiál na plastickejšiu rekonštrukciu samotných týchto všeobecných princípov.

Druhá naša poznámka sa týka hodnotenia odlišnosti dvoch koncepcií riešenia otázok spoločenského pokroku — reformistickej koncepcie Štúrovej a revolučno-demokratického prístupu Janka Kráľa. Charakterizujúc tieto koncepcie, autorka správne poukazuje na ich rozdielnu spoločenskotriednu podstatu, nie vždy je však v tomto svojom názore celkom konzekventná. Niektoré formulácie vyvolávajú dojem, akoby sa autorka príliš nechávala unášať snahou interpretovať slovenské národné hnutie ako v podstate jednoliaty prúd, v rámci ktorého síce existuje rôznosť koncepcií, ale stiera

sa alebo dostatočne sa nevyvíjajú ich protirečivosť. Tak na str. 8 a 9 autorka so zvláštnym dôrazom hovorí, že odlišnosť Štúrovej a Kráľovej koncepcie treba chápať iba ako dve rôzne „polohy“ toho istého javu, alebo na str. 200 a 201, dotýkajúc sa spoločenskotriednych koreňov Štúrovho postoja (popri iných oveľa jednoznačnejších formuláciách), s určitými rozpakmi a výhradami hovorí o maloburžoáznom charaktere slovenského národného hnutia, zatiaľ čo Kráľov postoj (zrejme v snahe zachovať spoločný rámec pre obidve tieto koncepcie) charakterizuje iba ako „krajný výkyv dolava“, „revolučnú odchýlku“ na pôde toho istého (t. j. maloburžoázneho) hnutia. Pri charakteristike triedneho profilu či už Štúrovho alebo Kráľovho postoja

by sa tu vyžadovala väčšia presnosť. V tejto súvislosti hodno ešte spomenúť, že autorka nechala neprávom nepovšimnutý veľmi cenný dokument pre poznanie ideologických elementov revolučno-demokratickej línie — kritický list J. Francisciho Štúrovi na adresu politickej línie Slovenských národných novín.

Napriek týmto pripomienkam môžeme však na záver znovu zopakovať, že práca E. Várossovej má vysokú úroveň a je cenným príspevkom v našom historicko-filozofickom výskume. Práca sa môže stať užitočným podkladom aj pre spracovanie syntetických dejín spoločenského myslenia na Slovensku. Osobitne treba pochváliť kultivovanosť autorkinho štýlu a jazyka.

J. Strínka

NOVÝ PRÍSPEVOK K POPULARIZÁCI KYBERNETIKY

Záujem širokých vrstiev čitateľov o otázky kybernetiky stúpa, pretože sa odkrývajú stále nové možnosti jej aplikácie i v netechnických disciplínach. Popri úzko zameraných článkoch a monografiách treba však neustále zdôrazňovať to, čo je pre kybernetiku podstatné — jednotný prístup k skúmaniu živých a neživých systémov. O to sa pokúsil J. Bober (*Stroj, človek, spoločnosť ako kybernetické systémy MME*, Osveta, Bratislava 1963), ktorý sa danou problematikou dlhšie zaoberá.

V úvodnej časti poukazuje autor na históriu hľadania zodných vlastností stroja a človeka ako i na predpoklady pre vznik kybernetiky. Opisuje činnosť skupiny vedcov okolo N. Wienera ako i dva extrémne názory na kybernetiku. Poukazuje tu aj na metodickú zvláštnosť kybernetiky — skúmanie systému ako celku pomocou modelovania, analógie a s využitím technických prostriedkov (uvádza stručne poznatky o teórii množín a logických obvodoch).

Prvá časť knihy je venovaná základným poznatkom o informácii, systémoch a riadení. Najprv uvádza J. Bober základné

pojmy z oblasti pravdepodobnosti, prenosu správ, entropie, šumu a podrobne rozoberá základný pojem kybernetiky — informáciu. O tejto otázke ani v odbornej literatúre nenachádzame jednotné stanovisko. K nejasnostiam vedie i Wienerova formulácia, že nie je to ani hmota, ani energia. Je zrejme, že informácia je spätá s hmotou prostredníctvom signálu a viazaná na kybernetické systémy (materiálne objekty). Pri otázkach prenosu a spracovania informácie je dôležité určovať množstvo informácie, pričom v ňom je podľa autora zachytená aj kvalita (vyplýva to z izomorfnosti dvoch systémov). Informáciu možno považovať aj za mieru usporiadanosť systému (tu sa autor zhoduje s I. Novikom).

V kapitole o systéme autor najprv podáva charakteristiku jednoduchého systému so vstupom a výstupom (jednoznačná transformácia), spojenia dvoch systémov a riadiaceho sa systému. Pri zložitom systéme je jeho úplné pozorovanie obťažné, a preto si pomáhamo štatistickým popisom. Kybernetika abstrahuje od konkrétnych systémov, a tak možno človeka, stroj i spo-